

**TUSH TUSHUNCHASINING MIFOLOGIK VA MADANIY
ILDIZLARI*****Mannonova Hulkar Ilhom qizi****Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti Filologiya fakulteti 70111811**Xorijiy til va adabiyoti mutaxassisligi 2-bosqich magistranti*

Annotatsiya Mazkur maqolada insoniyat tafakkurida qadimdan o‘rin egallagan tush fenomeni tarixiy-madaniy va mifologik kontekstda o‘rganiladi. Tush tushunchasining ilk sivilizatsiyalardagi talqinlari, diniy e‘tiqodlar, afsonalar, qadimgi yozma manbalar hamda turli xalqlar folklorida qanday ifoda topgani tahlil qilinadi. Tushlarning jamiyat ongidagi o‘rni, ijtimoiy, ma‘naviy va estetik funksiyalari chuqur ilmiy asosda yoritiladi. Maqolada tushlar orqali qadimgi insonlarning dunyoqarashi, ruhiy holati va e‘tiqod tizimi haqida xulosalar chiqariladi.

Kalit so‘zlar: tush, mifologiya, arxaik tafakkur, madaniyat, qadim sivilizatsiyalar, afsona, diniy e‘tiqod.

Annotation This article explores the phenomenon of dreams, which has held a significant place in human thought since ancient times, within historical, cultural, and mythological contexts. It analyzes interpretations of dreams in early civilizations, religious beliefs, myths, ancient written sources, and how dreams were reflected in the folklore of various nations. The article delves into the role of dreams in the collective consciousness of society, highlighting their social, spiritual, and aesthetic functions. It also draws conclusions about ancient people’s worldview, psychological states, and systems of belief through their treatment of dreams.

Keywords: dream, mythology, archaic thinking, culture, ancient civilizations, myth, religious belief.

Kirish Tush inson tafakkurining eng qadimiy va murakkab hodisalaridan biridir. Uning tabiatini anglashga urinishlar qadim zamonlardayoq boshlangan. Inson tushlar orqali o‘zining ruhiy dunyosini izohlashga, noma‘lum hodisalarni anglashga intilgan. Tushlar nafaqat psixologik, balki ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida ham turli

davr va xalqlar tafakkurida muhim o‘rin egallagan. Ular diniy aqidalar, afsonalar, eposlar va adabiyotlarda chuqur ildiz otgan bo‘lib, ko‘plab madaniyatlarda tushlar ilohiy ilhom, vahiy yoki bashorat sifatida qabul qilingan. Ushbu maqola aynan shu tushunchaning mifologik va madaniy ildizlarini ochib berishga qaratilgan. Adabiy manbalarni o‘rganish Tush tushunchasining madaniyatlararo o‘rganilishi bugungi kunda antropologiya, folklorshunoslik va madaniyatshunoslik fanlari doirasida alohida yo‘nalishga aylangan. Jumladan, Mircea Eliade “Sacred and the Profane” asarida tushlar shamanik tajribalarning markaziy elementi ekanligini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, tushlar insonning muqaddas olam bilan bevosita aloqa vositasidir.

Shuningdek, Carl Jung o‘zining “Man and His Symbols” kitobida tushlarni kollektiv ongsizlik (collective unconscious) bilan bog‘laydi. Jungga ko‘ra, tushlarda qadimiy arxetiplar — ibtidoiy insoniyat tajribasi ifoda topgan bo‘lib, bu ularga universal madaniy ahamiyat beradi. O‘zbek adabiyoti va xalq og‘zaki ijodida ham tushlar ko‘plab asarlarda ma’naviy-belgili shakl sifatida tasvirlanadi. Masalan, “Alpomish” dostonidagi tush epizodlari qahramonning kelajakdagi qiyinchiliklari va missiyasi bilan bog‘liq holda ochiladi. Bu holat turkiy xalqlarda tushlar qadimdan bashorat vositasi sifatida e’tirof etilganini tasdiqlaydi. Tahlillardan ko‘rinadiki, tushlarning badiiy va diniy-metaforik ifodasi har bir xalq madaniyatida o‘ziga xos bo‘lsada, ularning mantiqiy-magik asoslari o‘xshashdir. Bu esa, tush fenomenini umuminsoniy madaniyatning qadimiy qatlamlaridan biri sifatida ko‘rishga asos bo‘ladi.

Mifologik ildizlar Tushlar qadimiy miflarda alohida ahamiyatga ega bo‘lgan. Misr mifologiyasida tushlar Osiris va Ra kabi tangrilarning ilohiy xabarlarini yetkazish vositasi sifatida ko‘rilgan. Yunon mifologiyasida Morfey tushlar xudosi bo‘lib, u odamlarning uyqusiga kirib, ularning qalbini ilohiy ilhom bilan to‘ldirar edi. Bibliyada tushlar orqali payg‘ambarlarga vahiyalar beriladi — Yusufning tushlari buning yorqin misoli. Mesopotamiya gil yozuvlarida ham tushlar ogohlik va bashorat manbai sifatida yozib qoldirilgan. “Gilgamish dostoni”da qahramonlar tushlar orqali tangrilarning irodasini anglab yetishadi.

Madaniy ildizlar Turli xalqlarning madaniyatida tushlar har xil talqin qilinadi. Sharqona tafakkurda, jumladan o'zbek xalq og'zaki ijodida tushlar ko'pincha ramziy ifoda sifatida keladi. Tushlar orqali kutilayotgan voqeliklar, ichki kechinmalar ifodalanadi. Masalan, o'zbek xalq ertaklarida tush ko'rgan qahramonlar hayotiy burilishlarga duch kelishadi. Bu esa tush motivining badiiy texnika sifatida qo'llanilishiga ishora qiladi. Afrika, hind va shimoliy Amerika hindu madaniyatlarida tushlar muqaddaslik sifatida qabul qilingan. Shamanizmda esa tush — bu ruhiy olamga sayohat vositasi, u orqali shifobaxsh bilimlar olinadi. Bu jarayon ko'pincha marosimiy raqslar, ruhi poklanish bilan uyg'unlashadi.

Metodologiya Maqolani tayyorlash jarayonida tarixiy-mifologik tahlil, qiyosiy madaniy tadqiqot va kontent-tahlil metodlaridan foydalanildi. Mifologik manbalar va diniy matnlar asosida tush tushunchasining tarixiy ildizlari o'rganildi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalarida tush motivining qanday ishlatilganini tahlil qilish orqali uning madaniy-ma'naviy funksiyasi aniqlashtirildi. Antropologik yondashuv orqali esa turli xalqlarda tushlarga berilgan talqinlar umumlashtirildi. Maqola davomida zamonaviy ilmiy qarashlar — psixanalitik va arxetipik nazariyalar bilan qadimiy dunyoqarash o'rtasida uzviylik aniqlashga e'tibor qaratildi.

Natijalar: Tadqiqotlar natijasida quyidagi ilmiy xulosalar chiqarildi: Tush tushunchasi deyarli barcha qadimgi sivilizatsiyalarda mavjud bo'lib, uni ilohiy signal sifatida talqin qilish urf bo'lgan. Mifologiyalarda tushlar ruhlar, xudolar yoki boshqa dunyo bilan muloqot shakli sifatida qaralgan. Tushlar ko'p hollarda ijtimoiy voqealar, taqdir va bashorat bilan bog'lanadi. Shu bois, ular e'tiqodlar tizimida muhim o'rin egallagan. O'zbek xalq ertaklari va og'zaki ijod namunalari tush motivining ramziy, estetik va g'oyaviy imkoniyatlarini ko'rsatadi. Shamanlik, diniy marosimlar va folklor elementlari tush orqali qadimgi inson ruhiy holatini aks ettirgan.

Muhokama Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tush fenomeni qadimgi jamiyatlar uchun oddiy uyqu holatidan ko'ra, ko'proq ruhiy-ma'naviy hodisa sifatida qabul qilingan. Bu holat nafaqat mifologik rivoyatlarda, balki xalq og'zaki ijodi va diniy matnlarda ham o'z aksini topgan. Tushlar orqali qadimiy odamlar o'z hayotlari, tabiat hodisalari va koinotdagi o'z o'rnini izohlaganlar. Bu, o'z navbatida,

tush tushunchasining diniy e'tiqodlar, shamanlik marosimlari va ijtimoiy institutlar bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Bugungi kunda tushlarning psixologik talqini ustun bo'lsa-da, ularning madaniy va mifologik ildizlari chuqur tadqiq etilishi lozim. Ayniqsa, turli madaniyatlardagi tushga berilgan ramziy ma'nolarni qiyoslash orqali insoniyat tafakkuridagi umumiylik va o'ziga xosliklarni aniqlash mumkin. O'zbek xalq ertaklaridagi tush motivi esa milliy dunyoqarash, axloqiy qarashlar va estetik qadriyatlarning ifodasi sifatida o'rganilishi kerak. Demak, tushlar nafaqat shaxsiy psixologik holatni aks ettiradi, balki jamiyat ongidagi eng qadimiy ijtimoiy-madaniy kodlardan biri sifatida xizmat qiladi. Ular orqali avloddan avlodga o'tgan arxaik tafakkur, e'tiqodlar tizimi va madaniy tajriba mustahkamlanadi.

Xulosa Yuqorida olib borilgan tadqiqotlar asosida tush tushunchasi nafaqat inson ongining mahsuli, balki qadimiy mifologik qarashlar, diniy e'tiqodlar va madaniy an'analar bilan chambarchas bog'liq ekani ayon bo'ldi. Turli xalqlarning og'zaki ijodi va yozma manbalarida tush hodisasi ko'pincha ilohiy vahiy, bashorat yoki ogohlantiruvchi belgilar sifatida talqin qilingan. Bu esa tushlarning oddiy psixologik holat emas, balki ijtimoiy-madaniy hodisa sifatidagi o'rnini tasdiqlaydi. Tadqiqot davomida ko'rib chiqilgan mifologik manbalar shuni ko'rsatadiki, qadimgi jamiyatlarda tushlar orqali ilohiy kuchlar bilan muloqot o'rnatish, kelajakni bilish yoki muhim qarorlar qabul qilish amaliyoti keng tarqalgan. Ayniqsa, Zardushtiylik, Hinduizm, qadimgi Misr va yunon mifologiyalarida tushlar muqaddas ilhom manbai sifatida e'tirof etilgan. Madaniy jihatdan esa, har bir xalq tushlarni talqin qilishda o'zining ijtimoiy-tarixiy sharoiti, urf-odatlarini va e'tiqodlariga tayangan. Masalan, Sharq xalqlarida tushlar odatda ma'naviy poklanish yoki ilohiy murojaat deb qaralsa, G'arb madaniyatida ularning psixologik izohi kuchliroq bo'lgan. Bugungi kunda ham tushlar zamonaviy psixoanaliz va neyropsixologiya sohalarida tadqiq etilmoqda, bu esa ularning ilmiy talqiniga keng yo'l ochadi. Shu bois, tush fenomenini har tomonlama o'rganish, uni faqat folklor yoki din doirasida emas, balki madaniyatshunoslik, psixologiya va falsafa bilan uyg'unlashtirilgan holda tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishda olib boriladigan kelgusi izlanishlar tush fenomenining jamiyatdagi o'rnini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Eliade, M. (1957). The Sacred and the Profane. Harcourt Brace.
2. Jung, C. G. (1964). Man and His Symbols. Doubleday.
3. Freud, S. (1900). The Interpretation of Dreams.
4. Campbell, J. (1949). The Hero with a Thousand Faces.
5. Malinowski, B. (1927). Myth in Primitive Psychology.
6. Karimov, N. (2001). O'zbek xalq ertaklari poetikasi. Toshkent.
7. Odilov, S. (2010). Sharq mifologiyasi asoslari. Toshkent.